



Jelena Angelovski

ANATOMIJA ZLA

(Dragana Mladenović: *Femicid i druge pesme*, Kulturni centar Novog Sada, Novi Sad, 2020)

Pisanje o onome u čemu *nema nimalo poezije* postalo je tokom gotovo dvadeset godina pesništva Dragane Mladenović ubedljiva konstanta. Zbirkama *Raspad sistema*, *Tvornica*, *Omot spisa*, *Asocijalni program*, *Rodbina* ova pesnikinja oblikovala je vrlo složen, sistematičan, asocijacijama premrežen svet u kojem se pola veka naše povesti i dve decenije naše stvarnosti susreću i zajedno oblikuju sliku. Prolazak kroz taj svet za savremenog, ali i za nekog zamišljenog, budućeg čitaoca, podseća na boravak u sobi sa iskrivljenim ogledalima. Prizori su intenzivni, zastrašujući, opkoljavaju nas bez predaha. No, njihova strahota ne leži u deformaciji ogledala, već u njima samima. Poezija Dragane Mladenović pruža nam priliku da stvarnost vidimo u nizu glatkih ogledala, ne dajući nam da skrenemo pogled. Njena angažovana poezija nije dakle ono ogledalo koje se nosi pored puta. Pogled u ovaj odraz vodi nas pravo u srce tame.

Svoju novu pesničku zbirku *Femicid i druge pesme* Dragana Mladenović oblikuje gotovo poput naučno-istraživačkog rada. Stavljajući pojam femicida, uz srodnu pojavu mizoginije, u centar pažnje, pesnikinja gradi zbirku pomoću ciklusa koji ovoj temi pristupaju na različite načine. Od definicija pojma u literaturi, preko primera iz književnosti, života, medija, do posebno dubokih uvida u nekoliko egzemplarnih pojava naše savremenosti. Stoga, nismo slučajno na početku pomenuli savremenog, ali i budućeg čitaoca. Zamislimo li nekog čitatelja iz budućnosti koji ne zna ništa o tretmanu žena u Srbiji na početku 21. veka, ova knjiga bi mu mogla dati širok i dubok uvid. Pokazala bi mu kako se tretiraju slučajevi nasilja nad ženama u medijima, u svakodnevnim razgovorima, kako deluju seksualni predatori i koje mehanizme vlasti koriste, kako buja kriminal u državnim institucijama, kako funkcionišu izrabljivači sa krupnim kapitalom.

Međutim, osim „kako?“, zbirka *Femicid i druge pesme* postavlja i pitanja „zašto?“ i „otkud to?“. Tragajući za odgovorima na njih, pesnikinja poseže za jezikom kao najvernijom slikom našeg sveta, za govorom kao čuvarom arhetipskog. Prolog zbirke čine tri pesme u kojima se o pojmu žene govori kroz primere iz *Srpskog rječnika* i *Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* kao i iz *Odluke Odbora za standardizaciju srpskog jezika*. Koristeći rečnike kao deskriptivne ali i normativne knjige jednog jezika, ergo i jednog sveta, pesnikinja traži za korenima odnosa prema ženi u našem društvu od pre dvesta godina, pre osamdeset godina, i najzad – iz savremenog trenutka. Taj odnos gotovo je opipljiv u zvučanju reči kojima se određuje osoba ženskog roda, precizno očit u njihovim suženim definicijama i

najzad ubedljivo jasan u glosarijumu muških i ženskih zanimanja. Prostor u jeziku određuje prostor u svesti, a on je, vidimo, tesan i loše osvetljen.

Nakon što je na taj način oblikovala uvod, pesnikinja nas vodi dalje kroz prostore kolektivnog pamćenja, u ciklusu „Trista pušaka“. U ovim pesmama-zapisima izranjaju izrazi, okrnjene anegdote iz usmenog predanja, uz koje Mladenovićeva navodi izvore insistirajući ponovo na naučnoj preciznosti i utemeljenju navoda kojima se strpljivo, korak po korak, oblikuje širok temelj za brehtovski ogoljene slike nasilja koje slede.

Ciklus „Postavka: srpska devojka“ analizira i reinterpetira lirske i epske narodne pesme, kao i narodne bajke i pripovetke, baveći se njima kao još jednim važnim činiocem u formiranju zajedničke svesti. Narodna književnost paralelno čuva sliku žene u svetu naših predaka, ali kroz lošu interpretaciju posredno utiče na način na koji se ona danas doživljava, budući da su ove pesme i priče deo lektire od najmlađeg do školskog uzrasta. Pesnikinja parafrazira i analizira narodne pesme preispitujući zaključke koje one pri površnoj interpretaciji nameću. Ogolivši sižee epskih pesama i klasifikujući ženske likove u bajkama na dobre, loše i zle, Dragana Mladenović kreira sliku crno-belog kosmosa koji, uzet zdravo za gotovo, kao što se s narodnom književnošću često čini, otvara vrata slikama nasilja dalje u zbirci.

Ideja o zločinu kao jezivoj, ali prirodnoj posledici duboko uvreženih naopakih postavki dalje se gradi u ciklusu „Svojina“. Temu žene kao ulova, a zatim svojine bespogovorno pokorne svom vlasniku Dragana Mladenović razvija u nekoliko pesama. One su lišene interpunkcije, što nije novina za njeno pesništvo, međutim ovde ta karakteristika dobija novu ulogu. Osim golog, snažnog govora, lišenog pauza i odmora i u vizuelnom i u auditivnom sloju, čitalac ovde počinje da čuje i glasove. Oni će od tog momenta postati nosilac zbirke. To je još jedna konstanta poezije ove pesnikinje, koja u zbirci *Femicid i druge pesme* dobija drugačiju, rekli bismo, još važniju ulogu nego do sada. Glasove grade karakteristične floskule, fraze, leksika, sintaksa koje čitalac može da locira nepogrešivo. Njihovi dijalozi i monolozi kreiraju zvučnu sliku koja nam je poznata, možemo je pripisati živim ljudima i stvarnim situacijama. To je momenat u kojem se ova knjiga spušta iz definicija, tumačenja i analiza u život sâm, u krv i meso.

Sledi naslovni ciklus, „Femicid“, u čijem motu stoji jezivi statistički podatak o broju ubijenih žena u poslednjoj deceniji u Srbiji. Nakon govora vlasnika svojine, dresera i lovaca u prethodnom ciklusu, ovde čujemo glasove žrtava, ispovesti nesrećnih lilika. Posebno jezivu notu tim svedočanstvima daje svest čitaoca da te reči niko nikad i nije mogao da zabeleži, jer ih izgovaraju žene koje više nisu žive. U njihovim ispovestima dominira motiv usuda, neizbežnosti, nepromenljivosti njihove sudbine u koje ih ubeđuje svako kome se obrate za pomoć, kao i neobaziranje i umirivanje od strane onih koje su pokušale da alarmiraju. „Kako je pisano“ i „dobar je on“ – to su reči čija duboka ukotvljenost u jeziku mora da trgne i prepadne čitaoca saznanjem da se zločin dešava svuda, stalno i svima.

Glasovi izveštača, medijska kakofonija koja katkad prati femicid, predmet su pažnje u ciklusu „Odjeci“. Žargon tabloida koji priču o nasilju koriste kao gorivo za tiraž i rejting ovde

ponovo jezik stavlja u žižu iz koje se kreira atmosfera. Pesnikinji je međutim stalo da pokaže kako glasovi medija nikad nisu jednosmerni, da su oni uvek zamajac za tumačenja i komentare i da, uz nekritičku recepciju, oblikuju društvenu svest. Zato se uz prizor s televizora čuju reakcije ukućana, onih koji govore, ali i onih koji čute. Ako način izveštavanja o zločinu podstakne ikoga da kaže „neka joj je presudio“, onda priča o nasilju, kako Mladenovićeve pokušava da pokaže, ima mnogo više aktera i činilaca nego što na prvi pogled deluje.

Slede tri ciklusa u kojima se pesnikinja bavi pojedinačnim zločinima ili nizovima zločina: „Jutka“, „Jura“ i „Otete pesme“. Aktualnost, kao jedan od imperativa angažovane poezije, ovde se prepliće s postupcima pomoću kojih su oblikovani prethodni ciklusi. Nasilje se prikazuje u svojim mnogobrojnim licima, u različitim socijalnim i obrazovnim slojevima. Ispovesti iz prvog lica („Dan deveti“, „Žaklina“) ponavljaju iste matrice, iste scenarije po kojima se zločin odvijao, čime se naglašava njegova predvidljivost, mogućnost sprečavanja, i nažalost nepostojanje ičijeg interesa da se to desi. Opet se sudaramo s usudom, s nečim protiv čega se ne može boriti, a pesnikinja, stavljajući taj malj u ruke svojih junakinja-žrtava, provocira ne samo empatiju, već i iskonski bes, nevericu da je takvo nešto uopšte moguće. Stranice koje prethode ovima, nažalost, uveravaju nas da jeste, i zato je pažljiva struktura ove zbirke od velikog značaja za njen umetnički efekat. Postoji međutim i ovde jedna pesma u kojoj se čuje glas zločinca. Reč je o pesničkom eksperimentu „Jutka“, u kojem je pesnikinja od stvarnih SMS poruka koje je Milutin Jeličić Jutka slao svojim žrtvama oblikovala narativ. Čitalac tako postaje direktni primalac poruke, čuje preteći ton, oseća stravu žrtve. A gde se ta jeza krije, pretpostavimo li čitaoca za kojeg afera „Jutka“ nije aktuelna? Krije se u jeziku. U Jutkinim neologizmima, ponavljanju slova, u frazama, u sintaksi. Kao što je krenulo iz jezika, zlo se i izlilo u jezik, i u njemu opstojava u svim svojim formama.

Upravo u ovom čitalačkom zaključku leži razlog zbog kojeg *Femicid i druge pesme* smatramo jednom od najznačajnijih zbirki angažovane poezije Dragane Mladenović. Ako angažovana poezija jezik vidi kao sredstvo promene, ako je cela zasnovana na snazi reči, onda je neophodno da, promišljajući o društvenim bolestima, istraži najpre njihovu jezičku osnovu. A to je upravo postupak koji je primenjen u *Femicidu*. Moć jezika da oblikuje svest, od arhetipskih nivoa do reakcija na svakodnevicu, od fraza zločinaca do vapaja žrtve toliko ukorenjenih u jezik da ih često i ne registrujemo, ovde je osveščena i predstavljena na način koji se ne da prenebregnuti.